

— Каёкка, Антуан? — сўради эридан Франсуаза Кеснэ.

— Почтага. Хат жўнатмокчи эдим. Бахонада Мауглини ҳам айлантириб келаман. Ёмгир тинди. Ментона осмонидан булутлар ариди. Хаво очилиб кетадиганга ўхшайди.

— Кўп қолиб кетма, тезроқ кайт. Мен тушликка Сабина Ламбэр-Леклеркни эри билан айтиб кўйганман. "Эклерер"да Ниццага бир неча кунга келишганини ўқидим... Шундан кейин Сабинага хат ёзиб юбордим...

— О, Франсуаза, нега бундай килдинг? Унинг эри юритаётган сиёсат одамларнинг нафратини кўзгаяпти. Сабинанинг ўзи бўлса...

— Кўп жаврама, Антуан... Сабинани ёктирмайман деб ишонтиришга ҳам уринмай кўякол... Биз сен билан танишган кезларда у сенинг каллигинг хисобланармиди?

— Хамма гап шунда-да! Сенга уйланганим учун у мени кечириб юборган деб ўйлайман... Бунинг устига уни кўрмаганимга ҳам ўн беш йилча бўлди. Аллақачон пишиб етилиб, ўтиб кетган бўлса ҳам ажаб эмас...

— Канакасига етилиб ўтиб кетар экан?! У мендан атиги уч ёш катта, холос... Лекин, барибир, энди бахслашишнинг хожати йўқ... Сабина эри билан кечкурун соат саккизда шу ерда бўлади.

— Мен билан маслахатлашсанг бўлмасмиди?.. Нега таклиф килдинг уларни? Норози бўлишимни билардинг-ку...

— Яхши айланиб кел... — деди Франсуаза кувноклик билан ва шоша-пиша хонадан чикди.

Антуан ораларида жанжал кўпмаганига афсусланди. Бу хотинининг хар доимдаги устомонлиги эди — у хамиша бахсларга чап бериб кетарди. Антиб бурунининг хиёбонларида бесўнакай ўсган карагайлар ораларида одимлар экан, у ўйларди: "Франсуаза сиркаси сув кўтармайдиган бўлиб колди. Бу эру хотинлар билан учрашишга токатим йўклигини у жуда яхши биларди. Шунинг учун ҳам у режалари тўгрисида менга ҳеч нарса демаган... Кўпинча Франсуаза килгиликни килиб кўйгандан кейин мени хабардор қиляпти. Ахир, Сабина Ламбэр-Леюэджни чакириб нима қиларди? Факат мену болалардан бошқа ҳеч ким билан учрапмай сикилиб кетгани учун шундай қилдимикин? Шундок ҳам бўлаколсин. Лекин бу ерларга келиб қолишни ким хоҳлаган эди? Ким мени Понде-л Эрни тарк этишга, шпларни йигиштиришга, кариндош-уруглардан узоклашиб, ўзим истамаган холда истеъфога чиқишга кўндирган эди?"

Хар гал у ўзидан ўтган аламларни ўйлай бошласа, уларнинг рўйхати анча узун бўлиб чиқарди. Антуан хотинини яхши кўриб уйланган эди. Хозиргача у ҳам эркак сифатида, ҳам рассом сифатида хотинига талпинишдан тўхтамаган. У хотинининг бежирим бурнини, макр тўла нурли кўзларини, хуснда танхо чехрасини соатлаб, кўз узмасдан томоша қилиб ўтира оларди. Аммо гохи-гохида шунака гашига тегар эдики... Уйга жихоз олишда, либос танлашда, гуллар харид қилишда Франсуазанинг диди жуда баланд эди. Аммо одамларга мунсабатда унга одоб этишмай қоларди. Агар Франсуаза унинг дўстларидан бирини тахкирлаб кўйса, Антуан каттик изтироб чекар эди. Бунака тахкир учун у ўзининг жавобгарлигини ҳам, ночорлигини ҳам хис қиларди. Аввалига у хотинини таъна-дашномларга кўмиб ташларди. Бу таъна-дашномларни Франсуаза ранжиб тинглар ва уларга эътибор бермас эди. Чунки билардики, кечаси томирларида хошиш жўш урганда Антуан хотинининг ҳамма гуноҳини кечиби юборади. Кефшчалик

хотинининг феълу-атвориға кўна бошлади. Ўн йил бирға ўтказилган турмушдан англадики, хотинини бошқача килиб бўлмайди.

— Маугли, бери кел!

Антуан почта бўлимига кирди... Кайтаётганда у Француза тўгрисида ўйлашда давом этди ва ўйлаган сари кайфияти тундлаша борди. Локал хотини унга бевафолик килмаганмикин? У бунга ишонарди. Лекин билардики, хотини кўпинча ўзини ашаддий таннозлардай тутар ва баъзан эса одоб доирасидан ҳам чикиб кетарди. Сабинага уйланганида бахтлирок бўлармиди? У Понде-л Эрдаги богни эслади. Сабина билан ёшлигида шу богда учрашарди. Бутун шаҳар уларни унаштирилган деб хисобларди. Уларнинг ўзлари ҳам бу тўгрида ҳеч огиз очмасалар-да, эртами-кечми турмуш куришларига шубҳа килишмасди.

"У жуда жўшқин табиатли киз эди-да", — деб ўйлади Антуан ракс тушганларида Сабина пинжига кандай сукилганларини эслаб.

Сабина билан висол чоғларида Антуан дадил ҳаракат килар, кизнинг қаршилиқ килмаслигини хис килиб, довдираб қолмас эди. Антуан юрак-юракдан унга яқин бўлмокни хоҳларди. Кейин Француза пайдо бўлди ва бутун дунёнинг аёллари унинг учун йўқдай бўлиб қолишди... Эндиликда Французага бир умр боғланган. Ўн йиллик ҳаётни бирға ўтказишди. Учта фарзанд. Бўлари бўлиб бўдци.

Аммо у меҳмонхонада хотинини юпка гуздор қўйлақда, бутун вужудидан нафосат анкиб турган бир ҳолда кўрганида гашлиги дарҳол ўтиб кетарди. Ахир, улар истикомат қиладиган уй ҳам, меҳмонлар ҳамиша қойил қолиб ҳавас қиладиган бог ҳам Французанинг меҳнати билан бунёдга келган. 1929 йил бўҳронидан бир неча йил аввал Пон-де-л Эр билан заводни тарқ этишга қўндирган ҳам айни Француза бўлган эди.

Агар ҳаммасига адолат юзасидан баҳо берадиган бўлса, Француза унга бахт келтирди. — Мишлина билан Бако биз билан бирға тушлиқ қилишмайдимиз? — деб сўради у.

Шундан унинг умиди қатта эди, чунки меҳмонлар билан гап сотишиб ўтиргандан кўра болаларнинг чугур-чугуридан роҳатланиб ўтиришни афзал биларди.

— Йўқ, — деб жавоб берди Француза. — Менимча, меҳмонлар билан ўзимиз ўтирсак яхшироқ бўларди... Бўйинбогини тўғрилаб ол, Антуан.

"Яхшироқ эмиш!" — Антуан тоқат қилмайдиган яна бир сўз шу эди. Йўқ, "яхшироқ" бўлмайди, — деб ўйлади у кўзгу олдида бўйинбогини боғлар экан. — Сабина маҳмаданалиқ қила бошласа керак. Француза эса тўнғакка ўхшаган мактанчоқ министрға нозу қарашма қилишга тушади. Антуаннинг ўзи бўлса огзига сув солгандай мик этмай ўтиради.

— Яхши бўлади! »

У автомобиль келиб тўхтаганини, гижирлаб, гилдираклар қумда гийқиллаганини эшитди. Эру хотин Кеснелар қоматларини ростлашди. Бир лаҳзадан кейин меҳмонлар қириб қелди.

— Хайрли окшом, жонгинам, — деб хитоб қилди Француза Сабинани ўпар экан. — Хайрли окшом, жаноб министр!

— Йўқ, жонгинам! — деди Сабина. — Менинг эримни "министр" деб атай кўрма... Мени "Сабина" деб атайсан-ку. Уни ҳам "Альфред" деб қақира қол... Хайрли окшом, Антуан... Окшом илиққина, ҳаво очик эди. Француза қоғени айвонга келтиришни буюрди. Стол ортида гаплар унча қовишавермади. Аёллар зерикиб қолишди. Антуан эса ўзидан энсаси қотиб, ўжарлиги тутиб, Ламбэр-Леклеркка гап қайтариб ўтирди. Министр эса ундан кўра кўпроқ ахборотга эға бўлгани учун, баҳсда осонгина унинг шохини қайириб

ташларди.

— Сиз оптимистик кайфиятдасиз, негаки, хокимият тепасидасиз, — деди Антуан. — Аслини олганда эса, Франция фоже ахволда...

— Ундок эмас, азизим. Йўк, ундок эмас, — жавоб берди Ламбэр-Леклерк. — Молиявий кийинчиликлар ҳеч қачон фожиона бўлмайди. Француз бюджети олти асрдан бери хамиша камомадга эга!.. Ха, гапимга ишонаверинг! Вақти-вақти билан кишлоқ заминдорларини сиқиштириб турмок керак. Акс холда, биз нимага эга бўлардик? Ришелье давридан бошлаб бу сармояларнинг катта фоиз эвазига банкка кўйилганини тасаввур килиб кўринг.

— Инглиз бюджети камомад нималигини билмайди, — деб гўдирлади Антуан. — Хатто унда даромад қисми хамиша харажат қисмидан кўпроқ бўлади. Хар холда, менга шуниси маълумки, бундан инглизлар сира азият чекишмайди.

— Азиз дўстим, — деб жавоб берди Антуанга Ламбэр-Леклерк, — мен сира тушунмадим-тушунмади-да, французлар бу икки мамлакатни таккослашга мунча ўч бўлишмаса?.. Ахир, уларнинг тарихи бошка-бошка, расм-русумлари бир-биридан фарқ килади, эҳтиёжлари ҳам хар хил... Агар Франция чиндан ҳам бир мувозанатдаги бюджетга эҳтиёж сезганида, биз буни бир зумда тўғрилар эдик. Аммо Франция мутлако бунга интилмайди. Колаверса, Франция шу мақсадга эришишга олиб келадиган воситаларга рози бўлишдан унчалик манфаатдор ҳам эмас. Бюджетнинг қанака бўлиши молиявий масала эмас, сиёсий масала. Сиз менга айтинг — мамлакатни бошқараётганда сиз қайси кўпчиликка таянмоқчисиз? Шунга айтсангиз, мен бюджетингиз қанака бўлишини айтиб бераман. Молия вазирлиги истаган бюджетингизни тайёрлаб бериши мумкин.

Аллақандай сезилар-сезилмас белгиларга, нигоҳи бирданига қахрли бўлиб қолганига қараб Франсуага сизди: ҳозир бирданига эрининг қазаби тутиб қолади. У суҳбатга аралашмоқни зарур билди.

— Антуан, — деди у. — Сен Сабина билан бирга монастирга сайр килиб келсанг бўлармиди? У ердан очиладиган манзарани Сабинага кўрсатасан.

— Майли, у ерга ҳаммамиз бирга бора қолайлик, — деб таклиф қилди Антуан.

— Йўк, Йўк, — деб эътироз биддирди Сабина. — Франсуазанинг гапи тўғри... Эру хотинларни бир-биридан ажратиш керак... Шунда кизикрок бўлади...

У стол ортидан турди. Антуан ҳам ноилоҳ ўрнидан туриб, Сабинага эргашишга мажбур бўлди. Турар экан, у Франсуага зарда билан қараб қўйди, аммо Франсуага унинг қараганига парво қилмади.

"Хавотир олганларим тўғри чикаяпти, — деб ўйлади Антуан... — Энди қаида ярим соат Сабина билан хилватда ёлғиз бўлмогим керак. У шўрлик ўн йилдан бери қутади — нега бундай бўлганининг сабабини айтишимни истади. Ҳозир шунга сўраб қолмасам бўлди. Нахотки, Франсуага мана шу ўзига бини қўйган министрнинг ишқибозлигига ўлиб турган бўлсам?!"

— Мунча хушбўй хид? — деди Сабина Ламбэр-Леклерк.

— Бу апельсин дарахти... Биз ўтирган жойнинг ҳам томи апельсин ва лимон дарахтларининг наваларидан, глициний ва атргуллардан тўкилган... Аммо бизнинг атргулларимиз ёввойилашиб қолди... Янгиларини улаш керак... Бу ёкка, Сабина, манави сўқмоққа буриламиз. Ундан пастликка тушамиз...

— Сиз ўзингиз-чи, Антуан? Бу хилватда ўзингиз ҳам ёввойилашиб қолмадингизми?

— Менми? Мен хаиша ёввойи бўлганман... Қоронгида бирон нарсани илғай оляпсизми?

Ана, каранг, бассейннинг икки ёнида кишда гуллайдиган гуллар ўсади. Богни режалаштираётганда сиёхранг ёхуд гунафшаранг тўк ранглар билан мовий ёхуд сарик гуллар ўртасидаги зидлик асос килиб олинган. Хар холда, Франсуазанинг нияти шунака эди. Мана бу ёнбагирда эса у антика дарахтлардан калин бутазор ўстирмокчи эди.

— Сиз билан холи колганимиздан манмунман, Антуан... Мен сизнинг хотинингизни жуда яхши кўраман, лекин шундок бўлса ҳам у билан танишмасингиздан олдин биз сиз билан калин дўст эдик... Буни унутиб юборганингиз йўкми?

Сабинага хадцан зиёд якинлаб кетмаслик учун эҳтиёт юзасидан кадамини секинлатди:

— Нега ундай дейсиз, Сабина? Унутиб бўларканми, а?.. Йўк, сиз тўгрига юриверинг. Хозир кўприкча келади. Ана, монастирга ҳам келиб колдик. Плиталар орасида ўсиб ётган гулларга каранг...

— Менинг биринчи балим эсингиздами? Мени бобонгизнинг машинасида уйимга олиб бориб кўйган эдингиз... Ота-онам ухлаб колишган экан. Биз кичкина мехмонхонага кирдик... Бир огиз гап айтмасдан мени багрингизга босдингиз. Шунда икковимиз яна ракс туша бошладик.

— Ўша окшом сизни ўпиб ҳам олгандим, шекилли?

— Ўпиб олган эмиш... Роса бир соат эзиб ўпишгандик... Жуда ҳам зўр бўлганди.

— Мендан роса кўнглингиз колган бўлса керак?

— Аксинча. Урушнинг бошларида жасоратингиз билан мени буткул мафтун этган эдингиз. Ўзингизни тутишингиз жуда ажойиб эди. Мен ҳамма мукофотларингизни тутилмасдан айтиб бера олардим. Улар хозиргача эсимда. Санаб бер десангиз, бирма-бир айтиб бераман... Кейин сиз ярадор бўлдингиз, тузалганингиздан кейин эса Франсуаза Паскаль-Бушега уйландингиз. Ростини айт-сам, ўшанда каттик хафа бўлдим. Ахир, бошқача бўлиши ҳам мумкин эмас эди-да... Ахир, мен сизни жуда яхши кўрардим-да... Мен Фрасуаза билан аввалдан яхши таниш эдим, биз Сен-Жан лицейида бирга ўқигандик. Мени кечирасиз-у, Антуан, Франсуазанинг истараси иссиқ, лекин бироз тентаксифатроқ эди. Шу кизга уйланганингизни эшитиб, хайрон бўлдим ва сизга ачиндим. Бир менгина эмас, бутун сахар ачинган эди.

— Нега энди? Биз Франсуаза билан бир табаканинг одамларимиз ва бир-биримизга тўгри келамиз... Бу томонга бир каранг, Сабина: хов анави қояни кўряпсизми? Багрида куёш шуълалари ўйнапти. Бу қоя — Монако... Жуда ҳам каттик энгашманг — турган жойимиз денгаз устида. Эҳтиёт бўлинг, Сабина!

Антуан беихтиёр унинг белидан ушлади. Сабина эса яшин тезлигида унга ўгирилиб, лабларидан каттик ўпиб олди.

— Нима бўлса бўлар, Антуан. Жуда ҳам шундай килгим келган эди. Бир вақтлар сенга якин бўлган одамдан ўзингни олиб қочишинг қийин бўлар экан... Теннис майдончасида ўпишганларимиз эсингиздами? О, хижолат бўляпсиз, шекилли? Хақикий Кеснелингизча қолибсиз-да... Хамиша вафодор эр бўлганингизга зарра шубхам йўк...

— Хаддан ташқари вафодорман... Бокираман десам бўлади...

- Ўн йилдан бери шунакамисиз? Шўрлик Антуан!.. Шу ахволингиздан бахтиёрмисиз?

— Бахтим тўқис...

— Ундай бўлса, жуда ҳам яхши, азиз Антуан. Факат бир нарсани тушунмаяпман — ундок бўлса, нега ахволингиздан бахтсиз одамга ўхшайсиз?

— Нега бунақа деяпсиз?

— Билмадим... Шунчаки... Сизда аллақандай коникмаганликни, алланечук безовталиқни сезяпман. Зардангиз қайнаётганга ўхшайди... Хар нима деганингизда ҳам, Антуан, хар

калай, сиз Пон-де-л Эркдан чиккан хакикий Кесне эдингиз, яъни одамларга пешво бўлиб ўрганган фаол одам эдингиз. Энди эса суйган ишингизни тарк этиб, дўстларингизни олисда колдириб, бу ерда яшаётирсиз... Биламан, сиз хотинингизнинг дидига мос бўлиш учун хамма нарсдан воз кечгансиз... Аммо хеч қачон бунга афсус чекмаётганингизни тасаввур қилиш қийин.

— Эхтимол, бошда мен анча-мунча сикилган бўлсам бордир... Кейинчалик ўзимга бошка машгулот топиб олдим. Бутун умрим давомида тарихга кизиқиб ўтганман. Эндиликда шу фан билан жиддий шугуллана бошладим... Мен хатто бир нечта китоб ҳам ёздим. Улар бирмунча муваффакият қозонди.

— Бир мунча дейсиз-да! Сизнинг китобларингиз жуда катта муваффакият қозонган, Антуан. Улар ажойиб асарлар... Айникса, Людовик XI хақидаги асарингиз...

— Сиз китобларимни ўқиганмисиз?

— "Ўқиганмисиз" деб сўрайсиз-а! Юз марталаб ўқигандирман. Биринчидан, мен хам тарихни жуда яхши кўраман. Иккинчидан эса, бу китоблардан сизни изладим, Антуан! Мен хамон сизга тааллуқли нимаики нарса бўлса хаммасига кизикаман. Мен сизни жуда яхши ёзувчи деб ҳисоблайман. Йўқ, гапимда заррача муболага йўқ... Ростини айтсам, тушлик вақтида хаётингизнинг бу жихати хақида Франсуаза бирон нарса деб оғиз очмагани мени хайрон қолдирди. Икки-уч марта эрим китобларингиз хақида оғиз очмоққа уриниб кўрди, лекин хар гал Франсуаза унинг гапини бўлиб кўяверди... Менимча, у сизнинг ижодингиз билан хар қанча гурурланса арзийди.

— Э, кўйсангиз-чи! Бунинг нимасига гурурланади? Лекин гапингизнинг бир жихати тўғри — Франсуаза бунақа китобларга кизикмайди... У романларни афзал кўради... Мухими шундаки, Франсуазанинг ўзи шоирона табиатга эга. Кийимларини нечоғлик дид билан танлаганига қаранг. Унинг барпо қилган боғи қандай ажойиб! Хар бир гулнинг жойини ўзи танлаган. Бўхрон Пон-де-л Эрни хам исқанжасига олгандан кейин бизнинг даромадларимиз қамайиб кетди. Эндиликда Франсуаза хамма ишни ўзи қилишга мажбур бўляпти.

— Франсуаза хамма ишни ўзи қилади денг?! Франсуазанинг диди баланд денг! Гаройиб жойи шундаки, бу гапларнинг хаммасига ўзингиз чиппа-чип ишонасиз. Жуда хам камтар одамсиз-да, Антуан... Мен Франсуазани кизлик чоғидан бери биламан. Унда диди хозиргига қараганда киёс қилиб бўлмайдиган даражада паст эди. Хар ходда, у хам Паскал-Буше оиласининг бошка аъзолари қаби безакларга ва бошка майда-чуйдаларга жуда ўч эди...

— Сиз адашяпсиз, Сабина... Бу либосни Франсуазанинг ўзи тиккан, унга хизматчи аёл кўмаклашиб турган, холос.

— Кўйсангиз-чи, Антуан, биз — аёлларни алдай олмайсиз. Чокларини қаранг, бурмаларининг нафислигини қаранг... Бундан ташқари, бунақа кимматбаҳо матони фақат Скьяпареллидан топиш мумкин... Лекин буларнинг унча ахамияти хам йўқ.

— Ундай деманг. Биз сиз ўйлагандан мухимроқ, Сабина! Мен сизга айтдим-ку — биз хозир маблаг масаласида анча-мунча қийналганмиз. Аввалги даромадлар қайда-ю, хозиргиси қайда! Пон-де-л Эрдан хозир бир тийин наф бўлмай қолган. Бернарнинг ёзишича, бу ахвол бир неча йил давом этиши мумкин экан... Китобларим анча тузук тарқалиб турипти. Баъзан мақолалар хам ёзиб тураман... Шуларнинг хаммасига қарамай, бечора Франсуаза энг зўр бичикчиларга буюртма бера олмайди.

— Агар шундок бўлса, бу айни мўъжиза экан, Антуан! Ақл бовар қилмайди-ю, лекин ажойиб. Франсуаза қошида бош эгиб таъзим қилишдан бошка иложим қолмайди...

Сирасини айтганда, мен хамиша унга яхши муносабатда бўлганман. Факат ҳеч тушуна олмайман — Франсуазани нега ёктиришмас эканлар?

— Уни ёктиришмайдими?

— Ёктиришмайди эмас, уни кўргани кўзлари йўк... Нахотки, бундан беҳабарсиз? Мени лол қолдирган нарса шу бўлдики, бир замонлар уни Пон-де-л Эрда қандай ёмон кўришган бўлса, Ниццеда ҳам шунчалик ёмон кўришар экан.

— Нима сабабдан ёмон кўришаркан?

— О, аввал нима учун бўлса, ҳозир ҳам ўшанинг учун... Худбинлиги учун, нозу қарашмалари учун, аёллар билан муомаладаги мақрлари учун... Муновиклиги... Одоб билан нарсадан узоклиги учун... Эсимда, мен уни хамиша химоя қилардим. Сен-Жан лицейида бирга ўқиб юрган вақтларимиздаёқ мен шундай дердим: "Франсуаза Паскаль-Буше аслида яхши аёл. Афтидан, гапларининг сунъийлиги, овозининг дагаллиги туфайли сизлар уни ёктирмай қолган бўлсаларинг керак..."

— Сиз унинг овозини дагал деб ҳисоблайсизми?

— Нималар деярсиз, Антуан! Лекин ўн йил бирга туриб, сиз кўникиб қолган бўлсангиз керак-да! Айтганча, бу унинг айби эмас. Бунинг учун таъна қилмайман... Мен бошқа бир қилиги учун уни сира кечира олмайман: сиздек одамга турмушга чиққан бўлса-да, у айна чокда...

— Айна чокда?.. Нима демокчисиз бу билан?

— Йўк, ҳеч нарса...

— Йўк, Сабина, шаъмага тўла иборани бошлаб қўйиб, ярмидан узиб қўйишга ҳақингиз йўк... Балки сизга шу маълумотларнинг ҳаммасини айтган одамлар Франсуазанинг ўйнашлари ҳам бор дейишгандир?

— Сиз астойдил сўраяпсизми, Антуан?

— Астойдил бўлганда қандок. Ишонаверинг...

— Ўзингиздан қолар гап йўк, азизим, ҳар қандай келишган аёлни гийбат қилмай қўйишмайди... Ким билсин... Баъзан ўтсиз ҳам тутун бўлиши мумкин... Франсуаза сира орқа-олдига қараб юрмайди. Ахир, ўзингиз ўйлаб кўринг, Пон-де-л Эрда турган кезларингиздаёқ оғзига қучи етмаганлар уни уқангизнинг ўйнашига чиқариб қўйганди.

— Бернарнингми?

— Ҳа-да, Бернарнинг!

— Роса бемаъни гап-ку! Бернардан ҳалолроқ одам йўк дунёда...

— Гапимга ишонаверинг, худди шуни мен ҳамманинг қулогига тинмай қуйдим... Уни нечоғлик матонат ва бардош билан химоя қилганимни Франсуаза хатто ҳаёлига ҳам қелтира олмайди... Ой нурида қумушдай товланиб турган анави нарса нима?

— Уми? Зарпечак...

— Жуда чиройлик-а! Гефсиман боғларидаги гулларни эслатар экан... Нима дедингиз?

— Йўк, эслатмайди... Қайтгингиз қелмадими?

— Мунча шошилмасангиз, Антуан?.. Бу богда сиз билан бажону дил тун бўйи қолардим...

— Этим уюшиб кетяпти...

— Қўлингизни беринг... Ростдан ҳам қўлингиз муздан бадтар совиб кетипти!

Истасангиз, елкангизга ёғшнгичимни ташлаб қўяй? Биз, ахир, бир-биримизнинг пинжимизга қириб бутун умримизни ўтказишимиз мумкин эди-а! Сиз шуни ўйлаб, ҳеч қачон афсус чеккан эмасмисиз, Антуан?

— Нима деб жавоб берсам экан, сизга, Сабина? Ўзингиз-чи? Сиз бахтлимисиз?

— Жуда бахтиёрман... Мен ҳам худди сизга ўхшаб ноумидлигимни енгилга ҳаракат

киламан... Манави сўқмоқдан кўтарилишимиз керакми? Сиздан яширадиган сирим иўк. Анча вақтгача мен факат тезрок ўлишни орзу килдим... Энди бироз енгил тортдим... Такдирга тан бердим... Ўзингиз ҳам такдирга тан берибсиз-ку...

— Жуда зийраксиз-а, Сабина...

— Эсингиздан чиқарманг, Антуан, бир вақтлар мен сизни яхши кўрганман... Менинг зийраклигим шундан... Кўлингизни узатинг, суяниб олай... Сўқмоқ жуда ҳам тик экан... Кани, айтинг-чи, Антуан, Франсуазанинг канака одам эканини сиз қачон англаб етгансиз? Қачон унинг хақиқий киефасини кўра олдингиз? Ахир, уйланаётганингизда севгидан ўзингизни буткул йўқотиб кўйган эдингиз...

— Кўркаманки, ҳозир биз сиз билан бутунлай бошка-бошка тилларда гаплашяпмиз, Сабина... Мени тушунишингизни жуда истар эдим... Мен ҳозир ҳам Франсуазага ҳаддан ташқари боғланиб қолганман. "Боғланиб қолганман" деганим нимаси-я! Қулгили, аянчли сўз! Франсуазани яхши кўраман. Лекин гапингизда жон бор — турмушимизнинг дастлабки икки йилида муҳаббатимиз бе-нихоя зўр ва завқли бўлган эди. Мен бу муҳаббат Франсуазанинг қалбида ҳам жўш урганди деб ҳисоблашга етарли асосим бор.

— Шунақами?!

— Бу гапингизни қандай тушунай? Йўк, Сабина, сиз жуда ҳам чегарадан чиқиб кетяпсиз... Сиз мени хотираларимдан маҳрум этолмайсиз... Ўша йилларда Франсуаза менга севгисининг шунақа далилларини берганки, хатто сўқир одам ҳам адданиши мумкин эмасди... Биз жуда инок эдик... Холи қолганимизда бахтимизнинг чеки бўлмасди... Ишонмайсизми? Бирок ҳар нима деганингизда ҳам Сабина, нима деяётганимни мен биламан-ку! Ахир, Франсуаза билан бирга бўлган мен эдим, сиз эмас эдингиз.

— Аммо мен уни сиздан аввал таниган эдим, кадрли дўстим... Мен сизнинг хотинингизни болалик чоғида кўрганман. Франсуаза билан унинг синглиси Элен билан бирга катта бўлишган... Франсуаза ҳозиргидай кўз ўнгимда: у лицей ховлисида кўлида ракетка билан тик турган ҳолда Элен икковимизга мурожаат қилиб деган эди: "Мен Кеснэнинг катта ўғлига турмушга чиқмогим керак. Ҳар нима бўлганда ҳам мен бу ниятимга эришаман!"

— Бундай бўлган бўлиши мумкин эмас, Сабина! Паскаль-Бушелар оиласи анча замонлардан бери менинг оилам билан чиқишмас эди. Франсуаза мен билан таниш ҳам эмас эди. Биз у билан 1917 йилда мутлақо тасодифан тарзда учрашиб қолганмиз. Ўшанда яраларим тузалиб, энди оёққа тураётган эдим...

— Тасодифан дейсизми? Афтидан, сиз чиндан ҳам бунга ишонгансиз дейман? Холбуки, Эленнинг гаплари ҳозиргача қулогимдан кетгани йўк. У оиласининг ахволини гапириб берганди. Гап шундаки, урушнинг бошланиш чоғларида жаноб Паскаль-Буше синиб, хонавайрон бўлган эди. У киморбоз эди. Айни чоғда коллекционерлик билан шугулланарди. Бунинг иккови ҳам кўп пул талаб қиладиган машгулот... Кизлари уни доимо "бизнинг султонимиз" деб чақиришарди. У, шубҳасиз, шу номга лойиқ эди... Флерэдаги ота-боболаридан қолган қасрни тиклаш уни узил-кесил тамом қилди. "Менга қаранглар, кизалокларим, — деди у Франсуаза билан Эленга. — Бизнинг ўлкамизда факат иккита хонадон бор: Тианжлар хонадони билан Кеснэлар хонадони. Агар биз ўзимизни ҳалос этмоқ ниятида бўлсак, факат шу хонадонлар билан қуда-анда бўлмоғимиз керак". Кизалоклар жангга ташланиб, кўшалок галабага эришишди.

— Бу воқеани сизга қим гапириб берди?

— Боя айтдим-ку, опа-сингил Паскаль-Бушеларнинг ўзи гапириб берган.

— Билиб туриб, мени огох килмабсиз-да?

— Дугонамга панд беролмас эдим-ку? Бундан ташкари, бир омади чопган-да, уни якка-ю ягона имкониятдан махрум килаолмас эди. Ахир, на Лувьеда, на Пон-де-л Эрда сизга ўхшаган анойи Дон-Кихотни мустасно килганда, ҳеч ким унга уйланмас эди-да... Бизнинг Нормандияда синиб миси чикканларни ёктиришмайди.

— Нега бундай дейсиз? Жаноб Паскаль-Буше ҳеч қачон синган эмас...

— Тўгри. Лекин қандай қилиб синмай қолишга эришган? Уруш кетаётган даврда уни ҳукумат қўллаб турган. Унинг яна битта қуёви Морис де Тианж ўша пайтларда парламент депутаты эди-да... Урушдан кейин эса... Ўзингиз мендан кўра яхшироқ биласиз-ку, охир-пировардида сизнинг бобонгиз унга ёрдам беришга мажбур бўлган... Кайин отангизнинг мўлжаллари амалга ошди... Ох, яна ўша муаттар хид анкиапти!

Айвонга яқинлаб қолдик, шекилли? Бироз тўхтанг, Антуан! Бутунлай бўгилиб кетдим...

— Юкорига кўтарилаётганда гапириб келдингиз-да... Шунинг учун нафасингиз сиккан...

— Кўлингизни юрагимга қўйиб кўринг, Антуан... Гурсиллаб ураётганини сезяпсизми? Манг, дастрўмолим билан лабингизни артиб олинг... Аёллар жуда ярамас махлук бўлади, лаб бўёқнинг жиндай изи бўлса ҳам улар дарров сезади... Вой, нима қияпсиз? Лабингизни ўзингизнинг рўмолчангиз билан артиб бўларканми? Рўмолчада изи қолади-ку? Рисоладаги эр бўлмаганингизда бунақа нарсалардан аллақачон хабардор бўлардингиз-а?.. Дуруст... Энди чап елкангизни қоқиб ташланг: унда упа излари қолган бўлиши мумкин... Жуда яхши! Ана энди ҳаммага бемалол кўринаверишингиз мумкин. Бир неча дақиқадан кейин меҳмонлар жўнаб кетишди. Аёллар бир-бирлари билан қуюқ хайрлашишди.

Рус тилидан Озод Шарафиддинов таржимаси

«Жаҳон адабиёти» журналининг 1998 йил, 12-сонидан олинди.